

Pestprotocol

Boaz-Jachinschool

basisschool

BOAZ & JACHIN

Pestprotocol

Boaz-Jachinschool

Inhoudsopgave

vooraf

1. Inleiding

- 1.1 Wat is pesten
- 1.2 Oorzaken van pesten
- 1.3 Digitaal pesten
- 1.4 Visie
- 1.5 Uitgangspunten pestprotocol

2. Preventieve maatregelen

- 2.1 Groepsdynamiek
- 2.2 Positieve sociale interacties
- 2.3 Sociaal-emotioneel leren
- 2.4 Monitoren van gedragsincidenten
- 2.5 Educatieve sociale media

3. Curatieve maatregelen

- 3.1 De rol van de leerkrachten
- 3.2 De rol van de intern begeleider (pestcoördinator)
- 3.3 Schorsing en verwijdering

Bijlagen

Bijlage 0	Acties voortkomend uit het pestprotocol
Bijlage 1	Nationaal onderwijsprotocol tegen het pesten
Bijlage 2	Groepsdynamica
Bijlage 3	Werken aan wat werkt
Bijlage 4	Belangrijke regels bij ruzie en pesten
Bijlage 5	Leidraad voor het gesprek met de gepeste leerling
Bijlage 6	Leidraad voor het gesprek met een leerling die pest
Bijlage 7	De supportgroepaanpak
Bijlage 8	Signalen van pesten
Bijlage 9	Advies voor ouders/verzorgers
Bijlage 10	Digitaal pesten stoppen of voorkomen

Geraadpleegde literatuur

Werkblad 1	Verslag van supportgroep
Werkblad 2	Verslag van gesprek met leerling m.b.t. pesten

Vooraf

Missie

De Boaz- Jachinschool is een hervormde dorpsschool, we weten ons verbonden aan de beide plaatselijke hervormde gemeenten. Er is een goede samenwerking tussen de kerken en de school, waarbij overleg vanzelfsprekend is en regelmatig plaatsvindt. We trekken samen op om het goede voor onze jeugd te zoeken.

De school neemt een centrale plek in het dorp in, waarbij we onze ouders en betrokkenen bij de school serieus nemen en hen betrekken bij het schoolleven. Ook neemt het dorp een belangrijke plaats in onze school in. Waar mogelijk gebruiken we de omgeving in onze lessen.

Onze school is een veilige plek waar kinderen graag komen en zich geborgen voelen, waar ouders zich welkom weten en leerkrachten met plezier en enthousiasme werken. Leerkrachten en leerlingen zien naar elkaar om en zorgen voor elkaar.

Respecteren, samenwerken, waarderen en aanspreken zijn belangrijke werkwoorden. We hebben een veilig, overzichtelijk plein met diverse speelmogelijkheden en een schoolgebouw waar ontmoeting centraal staat.

Samen werken we aan kwalitatief hoogstaand onderwijs in een setting waarin we van en met elkaar leren. Het is goed dat er verschillen zijn, als team staan onze voeten in dezelfde richting en houden we koers richting de toekomst. We bereiden kinderen voor op de toekomst en op een plek in de maatschappij. Hierbij maken we gebruik van nieuwe ontwikkelingen, waaronder ICT, maar blijft de leerkracht een belangrijke plaats innemen. Kinderen ontwikkelen zich optimaal en worden daarbij uitgedaagd om hun talenten te benutten. De boodschap van zonde én genade staat centraal. Ons aller leven is helaas geen onbevlekt blad, maar is bedoezeld door de zonde. Toch mag iedere dag de boodschap klinken: "Al waren uw zonden als scharlaken, zij zullen wit worden als sneeuw." Dat kan alleen door het bloed van de Heere Jezus. Leerlingen merken aan hun leerkrachten dat zij leven en werken vanuit dat geloof. Wit betekent ook vergeving, een nieuw begin. We rekenen elkaar niet af, maar werken vanuit het besef dat we allemaal moeten leven van genade. In het dagelijkse schoolleven is dit merkbaar en voelbaar aanwezig.

Dit protocol is erop gericht om alle medewerkers, leerlingen en ouders op de hoogte te brengen van wat de school wil doen om het veilige schoolklimaat, dat onze school kenmerkt, te verbeteren. Uiteraard hebben ook ouders een niet te onderschatten rol bij het voorkomen van pesten, zowel preventief als curatief. Dit pestprotocol gaat over de rol van de school ten aanzien van haar leerlingen. Met dit pestprotocol wil de school duidelijk maken dat pesten niet wordt getolereerd.

Het protocol wordt twee keer per jaar geëvalueerd in een teamvergadering, bij aanvang van het schooljaar en in februari.

01 Inleiding

Inleiding

Het pestprotocol van de Boaz-Jachinschool heeft de bedoeling om betrokkenen duidelijkheid en structuur te geven over hoe er gehandeld moet worden om pesten te voorkomen en ook als er gepest wordt. Wij willen vooral uitgaan van een preventieve aanpak van pesten. "Voorkomen is beter dan genezen". Het pestprotocol is gebaseerd op recente literatuur en wetenschappelijk onderzoek over pesten. In de literatuuropgave zijn deze bronnen opgenomen.

1.1 Wat is pesten?

Pesten is een onderdeel van agressief gedrag, waarbij één of meerdere individuen bij herhaling een betrekkelijk machteloze persoon aanvallen, vernederen en/of buitensluiten. Tussen plagerij en pesten loopt een diffuse grens, die voor ieder persoonlijk verschillend is.

Er is sprake van pesten als:

- Het een agressieve daad is. Het slachtoffer wordt psychisch of lichamelijk leed berokkend.
- De pester de bedoeling heeft om de ander pijn te doen of te vernederen.
- Het pestgedrag niet éénmalig is, maar plaatsvindt over een langere periode.
- Er een machtsverschil tussen dader en slachtoffer is. Dit betekent dat de dader sterker of slimmer is of dat er meerdere daders zijn.

1.2 Oorzaken van pesten

Pesten kan verschillende oorzaken hebben. Pesters lijken vaak de sterkeren in hun groep. In de praktijk zijn pesters vaak onzeker. Ze proberen zichzelf groter te maken door een ander kleiner te maken. Pesten kan ook te maken hebben met een problematische thuissituatie of met een gevoel van incompetentie op school. Pesters krijgen vaak andere leerlingen mee, want wie meedoet, loopt zelf de minste kans om slachtoffer te worden. Doorgaans voelen pesters zich niet schuldig, in hun ogen vraagt het slachtoffer er om om gepest te worden.

1.3 Digitaal pesten

Digitaal pesten, ook wel cyberpesten genoemd, is een variant van het 'gewone pesten'. Sinds supersnel mobiel internetten mogelijk is, is digitaal pesten veel gemakkelijker geworden. De digitale mogelijkheden verruimen de ethische grenzen voor pesters. Het slachtoffer is niet meer dan een naam, een account. Het internet depersonaliseert en maakt daardoor pesten makkelijker.

De volgende vormen van cyberpesten zijn onder andere bekend:

- Iemand buitensluiten: een ander wordt onder de neus gewreven dat hij niet tot een groep behoort op bijvoorbeeld WhatsApp, Instagram, Snapchat of Facebook.

- Iemand belachelijk maken, beledigen, iemand uitschelden of roddelen over iemand via sociale media.
- Ongevraagd publiceren van een foto of filmpje op internet: in peestsituaties worden die beelden op een vervelende manier gebruikt.
- Nepaccount aanmaken: op een sociale website wordt een profiel aangemaakt en jongeren gebruiken hiervoor de gegevens en foto('s) van een ander persoon.
- 'Sexting': het versturen van seksueel getinte berichten, foto's en video's. Sommige foto's zijn grappig bedoeld, soms worden privéfoto's ook gebruikt om wraak te nemen.

1.4 Visie

Op onze school willen we dat iedereen pestgedrag serieus neemt. De leerkrachten gebruiken de curatieve maatregelen om pesten tegen te gaan en weten hoe te handelen als er toch pestgedrag voorkomt. Daarom vinden wij het belangrijk dat elke leerkracht in staat is om de signalen van pesten te herkennen.

Van het ondersteunend personeel verwachten wij ook dat zij deze signalen kunnen herkennen en weten hoe ze moeten handelen. Ouders en leerlingen hebben de taak om, samen met de leerkrachten en het onderwijsondersteunend personeel, het pesten tegen te gaan. Leerlingen weten dat ze hulp kunnen krijgen van volwassenen in de school en hierom durven vragen. Volwassenen moeten oog hebben voor de signalen van pesten. We verwachten van ouders dat ze signalen van pesten op school bij het personeel melden. (zie ook bijlage 6)

1.5 Uitgangspunten pestprotocol

Een pestprotocol kan alleen functioneren als aan bepaalde voorwaarden is voldaan:

- De school is actief in het scheppen van een veilig, pedagogisch klimaat waarbinnen pesten als onacceptabel gedrag wordt ervaren.
- De school moet proberen pestproblemen te voorkomen. Los van het feit of pesten wel of niet aan de orde is, moet het onderwerp pesten met de kinderen bespreekbaar worden gemaakt, waarna met hen regels worden vastgesteld. (zie bijlage 4)
- Pesten moet als probleem worden gezien door alle direct betrokken partijen: leerlingen (gepeste kinderen, pesters en de zwijgende groep), leerkrachten en de ouders/ verzorgers (hierna genoemd: ouders). Ze moeten bereid zijn tot samenwerking om de problemen rond pesten aan te pakken.
- Als pesten optreedt, moeten leerkrachten (in samenwerking met de ouders) dat kunnen signaleren en duidelijk stelling nemen. (zie ook bijlage 7)
- Wanneer pesten ondanks alle inspanningen toch weer de kop opsteekt, moet de school beschikken over een directe aanpak.

Bij het opstellen van dit pestprotocol is rekening gehouden met het Nationaal onderwijsprotocol tegen pesten (zie bijlage 1). Hiermee onderschrijft de Boaz-Jachinschool dit protocol en verbindt de school zich aan de vijfsporenaanpak. Deze richt zich op het slachtoffer, de dader(s), de leerkrachten en medewerkers van de school, de ouders van de leerlingen en de grijze middengroep (de leerlingen die niet pesten, maar wel wat kunnen doen om pesten te voorkomen of stoppen). Deze vijfsporenaanpak richt zich op de volgende uitgangspunten:

Spoor 1: Als school de verantwoordelijkheid nemen

Dat wil zeggen:

- de school neemt nadrukkelijk stelling tegen pesten en ontwikkelt een duidelijk beleid
- de school zorgt ervoor dat alle medewerkers voldoende bekend zijn met pesten in het algemeen en in staat zijn het pesten in de eigen groep te herkennen en aan te pakken

Spoor 2: Het gepeste kind steunen

Dat wil zeggen:

- luisteren naar wat er gebeurd is;
- het probleem van het kind serieus nemen
- met het kind overleggen over mogelijke oplossingen
- samen met het kind werken aan die oplossingen
- eventueel deskundige hulp van buiten inschakelen (bijvoorbeeld een weerbaarheidstraining of socialevaardigheidstraining)
- zorgen voor vervolggesprekken.

Spoor 3: De pester steunen

Dat wil zeggen:

- met het kind bespreken wat pesten voor een ander betekent
- het kind helpen zijn relaties met andere kinderen te verbeteren
- zorgen dat het kind zich veilig voelt en uitleggen wat jij als pedagogisch medewerker (of leerkracht) daaraan gaat doen
- grenzen stellen en die consequent handhaven
- het kind helpen zich aan regels en afspraken te houden
- zorgen voor vervolggesprekken.

Spoor 4: De ouders van het gepeste kind en de ouders van de pester steunen

Dat wil zeggen:

- ouders die zich zorgen maken serieus nemen
- ouders informeren over pestsituaties, over pesten en over manieren om pesten aan te pakken en te voorkomen
- met ouders overleggen over manieren om pestsituaties aan te pakken
- zo nodig ouders doorverwijzen naar deskundige hulp.

Spoor 5: De andere kinderen betrekken bij de oplossing van het pesten

Dat wil zeggen:

- met de kinderen in de groep praten over het pesten en hun eigen rol daarin
- met de andere kinderen overleggen over mogelijke manieren van aanpak en oplossing en hun rol daarin
- samen met de kinderen werken aan oplossingen waaraan ze zelf actief bijdragen.

02 Preventieve maatregelen

Preventieve maatregelen

Een goede sfeer in de klas is essentieel voor kinderen om zich veilig te voelen op school. Hierbij is het belangrijk dat de leerkrachten het goede voorbeeld geven "de kinderen voorleven". Er zal minder gepest worden in een klimaat waar duidelijkheid heerst over de omgang met elkaar, waar verschillen worden aanvaard en waar ruzies niet met geweld worden opgelost maar uitgesproken. Agressief gedrag van leerkrachten, ouders en de leerlingen wordt niet geaccepteerd. Leerkrachten horen duidelijk stelling te nemen tegen dergelijke gedragingen. We vinden het belangrijk dat de leerkracht een relatie opbouwt met zijn/haar leerlingen. De leerkracht kent zijn/haar leerlingen, is in hen geïnteresseerd en voelt zich betrokken bij hun welbevinden en succes.

2.1 Groepsdynamiek

Pesten ontstaat in de sociale context van de groep. De leerkracht speelt daarom in op de groepsdynamiek (zie bijlage 2) in de klas. Dat is aan het begin van het jaar heel belangrijk, omdat een groep zich op dat moment vormt. Dit is zeker het geval als er nieuwe kinderen aan een groep zijn toegevoegd of als er kinderen zijn weggegaan. Door veel kennismakingsspelen te doen, leren kinderen elkaar begrijpen. Als kinderen elkaar begrijpen, is de kans op pesten kleiner. Maar ook later in het jaar is het van groot belang dat de groepsvorming de aandacht blijft krijgen. Als geconstateerd wordt dat een sfeer in een groep niet goed is wordt gebruik gemaakt van de methode: "werken aan wat werkt" (zie bijlage 3) of wordt een externe deskundig om hulp gevraagd. Om bij de kinderen te meten hoe ze de groeps sfeer ervaren, wordt hen elke maand gevraagd een cijfer (in groep 1 en 2 een smiley) te geven aan hoe ze het vinden op school. De uitkomsten hiervan zijn een standaard gespreksonderwerp tijdens de leerkracht IB gesprekken. Als het cijfer negatief is voor een leerling of voor een aantal leerlingen onderneemt de leerkracht actie. Zie bij 3.1.

2.2 Positieve sociale interacties

Het betrekken van de kinderen bij positieve sociale interacties in groepen is een krachtige manier om een antipestomgeving te scheppen. Echt samen aan een opdracht werken in een groep is een antipestactiviteit omdat het wederzijdse ondersteuning vereist en bevordert. De leerkrachten maken daarom regelmatig gebruik van samenwerkingsvormen in de les.

2.3 Sociaal-emotioneel leren

Het is belangrijk om bewust te werken aan het vergroten van het zelfvertrouwen van de kinderen. Hiervoor maken we gebruik van onderwijstechnieken die wederzijdse samenwerking en ondersteuning bevorderen en impliciet bijdragen aan het tegengaan van pesten. Hierbij wordt o.a. gebruik gemaakt van SOEMO-kaarten. (sociaal emotionele ontwikkeling) Onderwerpen als veiligheid, omgaan met elkaar, rollen in een groep, aanpak van ruzies etc. kunnen aan de orde komen.

Andere werkvormen zijn ook denkbaar, zoals; spreekbeurten, rollenspellen, regels met elkaar afspreken over omgaan met elkaar en groepsopdrachten. Het voeren van oplossingsgerichte gesprekken in de klas kan het pesten verminderen, doordat de aandacht gericht wordt op wat er anders zal zijn als de relaties tussen de kinderen beter zijn. Zie boek: "van pesten naar samenwerken hoofdstuk 3". De kinderen moeten leren om verantwoordelijkheid te nemen als het gaat om pesten. Het voorkomen en stoppen van pestgedrag ligt bij de omstanders. Leerlingen moeten leren dat er twee keuzes zijn bij pesten: òf je staat het toe, òf je staat op. Om de sociaal-emotionele ontwikkeling van de kinderen te volgen wordt gebruik gemaakt van het sociaal-emotioneel leerlingvolgsysteem van ZIEN.

2.4 Monitoren van gedragsincidenten

Gedragsincidenten rondom pesten worden gemonitord en bewaard in het leerlingvolgsysteem. Deze gegevens worden gebruikt om gericht beleid te ontwikkelen richting de pester en de gepeste leerling, dat is gebaseerd op feiten (en niet op emoties).

2.5 Educatieve sociale media

In de huidige maatschappij speelt het internet een grote rol. Dit zorgt ervoor dat jongeren zich moeilijk kunnen losmaken van de digitale wereld. Internet is een deel van hun levensstijl. Er is voortdurend de verlokking om te reageren op digitale uitdagingen, waardoor zelfcontrole er vaak bij inschiet. Juist omdat door het draadloos internet bereikbaarheid een levensbehoefte is geworden voor jongeren, is de gedachte dat digitaal pesten gestopt kan worden door de computer of mobiel uit te zetten, niet realistisch. Het gaat veel meer om educatie van de gebruikers. De school ziet het mede als haar verantwoordelijkheid om de leerlingen mediawijs te maken. Om digitaal pesten te voorkomen, wordt met de leerlingen besproken hoe zij goed met sociale media kunnen omgaan. (zie ook bijlage 10) Vanwege de vele ontwikkelingen omtrent sociale media en anti-pestprogramma's, wordt er door de school regelmatig gekeken of deze aanpak nog voldoende actueel is. Wij vertrouwen erop dat ouders van de kinderen alert zijn op de spelletjes die de kinderen spelen. Wij zijn er van overtuigd dat kinderen in de basisschoolleeftijd nog niet in staat zijn om goed te functioneren in een chat-omgeving. Voorlichting voor ouders staat jaarlijks bij ons op de agenda.

03 Curatieve maatregelen

Curatieve maatregelen

Wanneer de preventieve maatregelen te weinig effect hebben gehad en er toch sprake is van pesten, worden er curatieve maatregelen getroffen om het pesten te stoppen. Zowel de leerkracht als de intern begeleider van de school zijn hierbij betrokken.

3.1 De rol van de leerkrachten

De leerkrachten hebben allereerst een signalerende rol (zie bijlage 8). Wanneer zij pesten waarnemen of redenen hebben om pesten te vermoeden, wordt er van hen verwacht dat zij hierop adequaat reageren (waarbij het pesten in ieder geval wordt afgekeurd).

- Wanneer het pesten plaatsvindt in klassenverband, praat de leerkracht eerst met de gepeste leerling en later met de pestende leerling apart. Een leidraad voor deze gesprekken is te vinden in bijlage 5 en 6. Vervolgens organiseert de leerkracht een gesprek tussen beide leerlingen en probeert tot goede afspraken te komen.
- De leerkracht neemt contact op met de ouders van de pester en de gepeste en betreft hen bij de oplossing;
- De leerkracht bespreekt direct het vervolgtraject indien het pesten zich herhaalt.
- De leerkracht pakt het pesten ook aan in de klas. Dit is belangrijk in verband met het herstellen van de groeps sfeer en om te benadrukken welke verantwoordelijkheid ieder groeps lid heeft. Het is echter niet altijd aan te raden om rechtstreeks te praten over pesten in de klas, er kan daardoor teveel aandacht geschonken worden aan ongewenst gedrag, waardoor het juist bekrachtigd wordt. De kennis die leerlingen hebben over pesten is vaak al ruim voldoende. Een betere aanpak in de groep is de supportgroepaanpak in bijlage 7. Hiervoor neemt de leerkracht contact op met de intern begeleider die de leerkracht hierbij kan ondersteunen.
- Als het probleem escaleert, meldt de leerkracht het gedrag aan de intern begeleider (= pestcoördinator).
- De leerkracht overhandigt de studietoecoördinator/onderwijsteamleider het dossier met daarin de gebeurtenissen en de afspraken die zijn gemaakt.
- Indien het probleem escaleert (zie 5) worden de ouders/verzorgers hiervan op de hoogte gesteld en zo nodig betrokken bij het vinden van een oplossing.
- De leerkracht slaat een korte beschrijving van de pestsituatie op in het leerlingvolgsysteem (zie hoofdstuk preventie).

3.2 De rol van de intern begeleider (pestcoördinator)

- De intern begeleider kan in onderling overleg, de rol van de leerkracht overnemen bij escalatie van het pestgedrag en wanneer het pesten het klassenverband overstijgt.
- De intern begeleider heeft zo nodig een gesprek met de gepeste leerling en de pestende leerling apart of organiseert direct een gesprek tussen beiden.
- De intern begeleider stelt alle betrokken ouders op de hoogte wanneer er sprake is van recidief gedrag, verzoekt hen om met hun kind te praten en stelt hen op de hoogte van het vervolgtraject.
- De intern begeleider bespreekt de mogelijkheden tot hulp met de ouders.
- De intern begeleider koppelt alle informatie terug naar de leerkracht.

3.3 Schorsing en verwijdering (directie)

Wanneer de curatieve maatregelen geen blijvende vruchten afwerpen, volgt een schorsing. De duur van de schorsing wordt per situatie in overleg met de intern begeleider bepaald. Wanneer daarna geen verbetering geconstateerd wordt, kan worden overgegaan tot een tweede (langere) schorsing.

Wanneer de leerling ondanks alle inspanningen van de betrokken partijen blijft volharden in het ongewenste pestgedrag, liggen er geen perspectieven meer tot verandering. De school kan en wil geen verantwoordelijkheid meer nemen voor de pestende leerling. Ook moet de vestiging de veiligheid van de overige leerlingen waarborgen. Er rest de school niets anders dan verwijdering.

Bijlagen

Bijlage 0

Acties voortkomend uit het pestprotocol

Actie:	Moment:	Door wie?
Groepsvormingslessen in lijn met missie	september	leerkrachten
SOEMO les over Pesten / ervaringsverhalen	September en Januari	leerkrachten
Schoolregels bespreken	Elke week	leerkrachten
Regels rond pesten bespreken (bijlage 4)	Elke maand	leerkrachten
Coöperatieve werkvormen	Hele schooljaar	leerkrachten
Signaleren / observeren *	Hele schooljaar	Alle teamleden
Pestsituatiemelding in Parnassys zetten **	Als situatie zich voordoet	Alle teamleden
Lln. Cijfer laten geven voor schoolbeleving ***	Elke maand	Lln. Groep 5-8/ lkr.
Lln. Smiley laten geven voor schoolbeleving ***	Elke maand	Lln. Groep 1-4/ lkr.
ZIEN invullen	Oktober	Leerkrachten / lln.
Bespreking, meting groepssfeer	Tijdens lkr.-lb gesprekken	Leerkrachten en lb
Aandacht voor omgang met sociale media voor leerlingen en ouders	Thema avond	Directie/ MT
Pestprotocol onder aandacht van ouders brengen met aanmoediging pestgedrag meteen te melden!	September en Januari	Directie / MT / Pestcoördinator
Oplossingsgerichte gesprekken voeren met gepeste en pestende leerling	Als pestsituatie zich voordoet	Leerkrachten / pestcoördinator
Teamscholing regelen voor signalering	Schooljaar	Dir. / Mt / pestcoördinator

* Opvallende situaties in je groep uit observaties vermelden in Parnassys en melden bij IB, noteren bij leerlingobservaties.

** In de hal van de OB en BB liggen kaartjes waarop de pleinwacht pestincidenten kort kan beschrijven en geven aan betreffende leerkracht. Leerkracht is verantwoordelijk voor vermelding in parnassys. In Parnassys is hiervoor een aparte rubriek in de notitiecategorieën aangemaakt. Drie keer pestincident is bezoek aan pestcoördinator!

*** Bij de notitiecategorie "leerlinggesprek" wordt een korte notitie gemaakt van het gesprekje met de leerling die een opvallend lage score heeft. Dus alleen voor die leerlingen!

Bijlage 1

Nationaal Onderwijsprotocol tegen Pesten

Het Nationaal onderwijsprotocol tegen Pesten beoogt via samenwerking het probleem van het pestgedrag bij kinderen aan te pakken en daarmee het geluk, het welzijn en de toekomstverwachting van kinderen te verbeteren.

De ondertekenaars van dit protocol verklaren het volgende:

1. Pesten is een wezenlijk en groot probleem. Uit onderzoek blijkt dat één op de vier kinderen (+ 375.000) in het basisonderwijs en één op de zestien leerlingen (+ 56.000) in het voortgezet onderwijs slachtoffer zijn van pestgedrag. Pestgedrag is schadelijk tot zeer schadelijk voor kinderen, zowel voor de slachtoffers als voor de pesters. De omvang en zwaarte van het probleem leiden tot de noodzaak van een aanpak door alle opvoeders van kinderen en jongeren, in het bijzonder door de leraren en door de ouders.
2. Het bevoegd gezag en directie gaan, om een passend en afdoend antwoord te vinden op het pestprobleem, uit van een zo goed mogelijke samenwerking tussen leraren, ouders en leerlingen, gebaseerd op afgesproken beleid dat gericht is op samenwerking.
3. Onze school wenst een samenwerking, zoals bedoeld onder punt 2., ook daadwerkelijk aan te gaan, te stimuleren en te onderhouden.
4. De ondertekenaars van dit protocol verbinden zich daarom het volgende te doen:
 - het werken met de 'vijfsporenaanpak';
 - het bewust maken en bewust houden van de leerlingen van het bestaan en de zwaarte van het pestprobleem;
 - het bewust maken en bewust houden van de (levenslange) gevolgen van pesten;
 - een gerichte voorlichting over de preventie en de aanpak van het pesten aan alle ouders van de school;
 - het zorgen voor een voor iedere aan de school verbonden persoon toegankelijke, actuele informatie over het pestprobleem, met als speciaal aandachtspunt informatie voor de leerlingen;
 - het beschikbaar stellen van geld waarmee de scholing van personeelsleden, lesmaterialen, lezingen, activiteiten voor ouders, de aanschaf van boeken en andere informatie wordt bekostigd;
 - het invoeren van een sociaal-emotioneel leerlingvolgsysteem op school, zodat
 - probleemgedrag bij leerlingen zo vroeg mogelijk kan worden onderkend en tegengegaan.
5. De ondertekenaars verklaren zich in principe bereid tot deelname aan een tussentijdse zelfevaluatie door de school binnen vier jaar.
6. Als het protocol is ondertekend, wordt een kopie op een duidelijk zichtbare plaats gelegd in de school. De tekst van het protocol wordt verder bekend gemaakt via de website van de school.
7. Het bevoegd gezag en de directie zorgen er verder voor dat naar aanleiding van de ondertekening van dit protocol een beleid tegen het pesten wordt geformuleerd. Dit beleid wordt in het schoolplan en de schoolgids opgenomen.

Bijlage 2

Groepsdynamica

Een groep ontwikkelt zich volgens een bepaald patroon van fasen:

- Forming: kennismaking en oriëntatie;
- Storming: strijd om invloed/macht, positiebepaling;
- Norming: bepalen van gemeenschappelijke normen over wat wel en niet goed is;
- Performing: langere periode van rust en plezierige samenwerking;
- Adjourning: groepsleden nemen afscheid van elkaar.

Na de verkennende fase van forming komen de meeste leerlingen uit hun schulp. Ze zullen willen ontdekken of en op welke wijze ze invloed kunnen uitoefenen in de klas, de fase van storming. Deze fase kan zich al op de eerste school dag voordoen. Als een leerkracht hier niet op bedacht is en slecht de orde houdt, kan het gebeuren dat één of meerdere leerlingen zich gaan profileren als informele leiders van de klas, met alle gevolgen van dien. Het is aan te bevelen nog tijdens de fase van forming de touwtjes stevig in handen te nemen en direct de regels te presenteren. De leerkracht draait de fasen storming en forming in feite om en zorgt dat de norming reeds vanaf het begin deel uitmaakt van de forming. Dit is zo belangrijk omdat eenmaal geformuleerde en 'goedgekeurde' normen van leerlingen vaak nauwelijks nog veranderbaar zijn. Door de fase storming 'stevig' neer te zetten, kunnen er positieve normen worden ontwikkeld in de groep en ontstaat een prettig leefklimaat, waarin de kans op pesten kleiner is. Het spreekt vanzelf dat een leerkracht in de fase van norming als rolmodel geldt en zelf de gewenste gedragingen ook laat zien.

Bijlage 3

Werken aan wat werkt

Als de sfeer in een groep niet goed is maken we gebruik van: "werken aan wat werkt": Werken Aan Wat Werkt is een kortdurende, oplossingsgerichte groepsaanpak om te komen tot een verbetering van de sfeer in een klas en om het gedrag van kinderen te verbeteren.

Bij deze aanpak ligt de focus op het uitvergroten van de dingen die wél goed gaan in een klas. WAWW stimuleert de leerkracht om samen met de leerlingen zichtbare, meetbare en positief gestelde doelen na te streven, samen ideeën te bedenken voor oplossingen, kleine successen uitvergroten en daarop voort te bouwen. De ervaring leert dat op het moment dat kinderen zelf haalbare doelen stellen, zij gemotiveerder zijn. Het eigenaarschap van de leerlingen in het groepsproces staat centraal. Deze aanpak staat ook beschreven in het boek: "van pesten naar samenwerken".

Bijlage 4

Belangrijke regels bij ruzie en pesten:

regel 1:

Een belangrijke stelregel is dat het inschakelen van de leerkracht niet wordt opgevat als klikken. Vanaf de groep 1 leren we de kinderen:

Je mag niet klikken, maar als je wordt gepest of als je ruzie met een ander hebt en je komt je er zelf niet uit dan mag je hulp aan de leerkracht vragen. Dit wordt niet gezien als klikken.

regel 2:

Een tweede stelregel is dat een medeleerling ook de verantwoordelijkheid heeft om het pestprobleem bij de leerkracht aan te kaarten. Alle leerlingen zijn immers verantwoordelijk voor een goede sfeer in de groep.

regel 3:

Samenwerken zonder bemoeienissen:

School en gezin halen voordeel uit een goede samenwerking en communicatie.

Dit neemt niet weg dat iedere partij moet waken over haar eigen grenzen. Het is bijvoorbeeld niet de bedoeling dat ouders naar school komen om eigenhandig een probleem voor hun kind op te lossen. Ouders, leerkrachten en directie lossen het probleem in overleg op.

Regels die voor alle groepen gelden m.b.t. ruzies en pesten:

1. Doe niets bij een ander kind, wat jezelf ook niet prettig zou vinden
2. Kom niet aan een ander als de ander dat niet wil.
3. We noemen elkaar bij de voornaam en gebruiken geen scheldwoorden
4. Als je kwaad bent ga je niet slaan, schoppen, krabben (je komt niet aan de ander).
5. Probeer eerst samen te praten. Ga anders naar de meester of de juf.
6. Niet: zomaar klikken. Wel: aan de juf of meester vertellen als er iets gebeurt wat je niet prettig of gevaarlijk vindt.
7. Vertel de meester of de juf wanneer jezelf of iemand anders wordt gepest.
8. Blijft de pester doorgaan dan aan de meester of juf vertellen. Kinderen die pesten zitten zelf in de nesten !
9. Word je gepest praat er thuis ook over, je moet het niet geheim houden.
10. Uitschelden, roddelen en dingen afpakken of kinderen buitensluiten vinden we niet goed.
11. Niet aan spullen van een ander zitten
12. Luisteren naar elkaar
13. Iemand niet op het uiterlijk beoordelen of beoordeeld worden
14. Nieuwe kinderen willen we goed ontvangen en opvangen. Zij zijn ook welkom op school
15. Opzettelijk iemand pijn doen, opwachten buiten school, achterna zitten om te pesten is beslist niet toegestaan.
16. Probeer ook zelf een ruzie met praten op te lossen. Na het uitpraten maken we weer een nieuwe start..

Deze regels gelden op school en daarbuiten en worden regelmatig besproken met de kinderen.

Ze zijn een uitvloeisel van de opgestelde schoolregels. Deze hangen zichtbaar in de school:

1. We houden de school netjes en schoon.
2. We zijn betrouwbaar
3. We luisteren naar elkaar
4. We letten op onze woorden
5. We zorgen goed voor elkaar
6. Binnen het schoolgebouw gedragen we ons rustig
7. Wij doen elkaar geen pijn (woorden en lichamelijk)
8. We horen er allemaal bij
9. We doen ons best op school
10. We houden ons aan schoolafspraken

Bijlage 5

Leidraad voor een gesprek met de gepeste leerling

Kies voor een oplossingsgerichte benadering. Uitgebreid vragen over de pesterijen helpt een gepest leerling weinig vooruit. Het kan heel pijnlijk zijn om hierover te moeten vertellen. Erkenning van de pijn of schaamte die de leerling voelt is wel belangrijk. Daarna wordt samen met de leerling op zoek gegaan naar een doel voor de toekomst. Gepeste jongeren geloven vaak niet dat de situatie om te buigen is of ze zijn bang voor represailles. Wat kan helpen om het geloof in oplossingen sterker te maken:

- de sterkte kanten/talenten van de leerling zoeken en deze beklemtonen
- in nauw overleg met de leerling zoeken naar zinvolle stappen en naar manieren om de omgeving in te schakelen als helpers. (zie ook werkblad 2)

Bijlage 6

Leidraad voor een gesprek met een leerling die pest

Bij de omgang met de pestende leerling, helpt het de leerkracht om het pesten te zien als een poging van de pester om iets op te lossen. Het kan een manier zijn om bijvoorbeeld zelf voldoende aandacht te krijgen of om populair te worden. Vanuit een houding van respect voor het probleem van de pester zal het veel makkelijker zijn samen met hem alternatieven te zoeken. Het stellen van oplossingsgerichte vragen aan de pester is belangrijk. Bijvoorbeeld: 'stel dat je niemand meer zou pesten, wat zou er dan veranderen voor jou?' Zo'n vraag is makkelijker te beantwoorden dan: 'waarom pest je?'.

Een houding van respect naar de pester toe, betekent niet dat zijn gedrag wordt goedgekeurd. Pesten moet worden afgekeurd. Een straffende aanpak ligt voor de hand, maar uit onderzoek blijkt dat dit het gedrag eerder doet toe- dan afnemen. Straffende aanpak-ken blijken ook niet bevorderlijk voor een positief schoolklimaat.

Alvorens er een gesprek met de pester wordt gehouden heeft degene die het gesprek aangaat zich er van overtuigd dat degene met wie het gesprek plaatsvindt inderdaad schuldig is aan het gemelde gedrag.

Het doel van dit gesprek is drieledig:

- de leerling confronteren met zijn gedrag en de pijnlijke gevolgen hiervan
- Achterliggende oorzaken boven tafel proberen te krijgen (zodat hier mogelijk op ingespeeld kan worden)
- Het schetsen van de stappen die volgen wanneer het pestgedrag niet stopt

Confronteren

Confronteren en kritiek geven is niet hetzelfde.

Confronteren is:

- probleemgericht en richt zich op waarneembaar gedrag. Zodra we interpretaties gaan geven aan gedrag, wordt het persoonsgericht, bijvoorbeeld: je hebt cola in de tas van Piet laten lopen. Dat doe je zeker omdat je graag de lolligste bent! Zodra we gaan interpreteren reageren we een gevoel van frustratie op die ander af en zijn we gestopt met confronteren en begonnen met kritiseren.
- relatiegericht. Je bent heel duidelijk op de inhoud, in wat je wilt en niet wilt maar met behoud van de relatie, bijvoorbeeld: ik vind dat je heel erg gemeen doet tegen haar en ik wil dat je daarmee ophoudt. Zeg nooit: Je bent heel gemeen. Je wilt duidelijk verder met de jongere. Kritiek op de persoon voelt als een beschuldiging/afwijzing. Eigenlijk zeg je daarmee dat de pester een waardeloos mens is.
- specifiek blijven. Je benoemt de situatie waar het over gaat en vermijdt woorden als altijd, vaak en meestal. Kritiek wordt vaak algemeen.
- veranderingsgericht. Je stelt zaken vast en inventariseert hoe het anders kan.

Achterliggende oorzaken

Nadat het probleem benoemd is, richt jij je op het waarom. Hoe komt het dat je dit gedrag nodig hebt? Wat levert het jou op? Wat reageer je af op die ander?

Het pestgedrag moet stoppen

Wees duidelijk over de stappen die volgen, wanneer het pestgedrag niet stopt. (zie ook werkblad 2)

Bijlage 7

De supportgroepaanpak

De supportgroepaanpak brengt 'de grijze middengroep' in beweging. Deze groep leerlingen pest niet, maar kan wel helpen bij het stoppen van het pesten. Ook pesters worden betrokken in de supportgroep. De aanpak verloopt via onderstaande stappen.

Gesprek met de gepeste leerling

In dit gesprek worden in ieder geval de volgende punten besproken:

1. Vraag aan de gepeste leerling of hij/zij geholpen wil worden.
2. Vraag de leerling welke leerlingen er meestal bij zijn als het even niet leuk is op school.
3. Vraag met wie hij bevriend is of zou willen zijn.
4. Sluit het gesprek af door de leerling te complimenteren voor het gesprek en vraag de leerling of hij nog iets kwijt wil. Vraag de leerling verder voor het volgende gesprek te letten op verbeteringen.

Gesprek met de supportgroep

Ondertussen start het eerste gesprek met de supportgroep. Deze groep bestaat uit de pesters (genoemd bij punt 2 in het gesprek met de gepeste leerling) en de vrienden van de gepeste leerling (genoemd bij punt 3). De supportgroep bestaat bij voorkeur uit 5-8 leerlingen. Dit zijn er niet teveel. Het gevoel van verantwoordelijkheid wordt niet kleiner, maar de kans is wel groot dat er altijd een supportgroeplid bij de gepeste leerling in de buurt is.

Het volgende is belangrijk in het gesprek met de supportgroep:

1. Er wordt aan deze groep leerlingen gevraagd of zij kunnen helpen om de gepeste leerling zich beter te laten voelen.
2. De leden van de supportgroep bedenken wat zij gaan doen om de gepeste leerling te helpen. Bijvoorbeeld: af en toe een praatje maken, voor hem opkomen als anderen hem pesten etc.
3. Als alle leden van de supportgroep een rol bedacht hebben (dit kan ook zijn: een ander lid uit de supportgroep helpen), kan het gesprek worden afgerond. Hierbij worden de leerlingen bedankt voor hun hulp.

Na een week volgt er een tweede gesprek met de leerling en de supportgroep (afzonderlijk). Er wordt vooral gericht op wat beter gaat en hiervoor worden complimenten gegeven. Dit bekrachtigt het positieve gedrag. De begeleider kan vanaf dit punt zelf beslissen welke aanpak er gaat volgen. Soms is een tweede gesprek nodig, soms heeft deze aanpak al voldoende effect.

(zie ook werkblad 1)

Bijlage 8

Signalen van pesten

Wat kunnen signalen zijn van pesten?

Als er regelmatig enkele of vele van de onderstaande zaken spelen bij een leerling, zou dit een aanwijzing kunnen zijn dat de leerling gepest wordt.

- Niet meer naar school willen
- Niets meer over school vertellen.
- Nooit meer andere kinderen mee naar huis nemen of niet meer bij anderen gevraagd worden.
- Slechtere resultaten op school dan vroeger.
- Vaak dingen kwijt zijn of met kapotte spullen thuiskomen.
- Vaak hoofdpijn of buikpijn hebben.
- Blauwe plekken hebben op ongewone plaatsen.
- Niet willen gaan slapen; vaker wakker worden of nachtmerries hebben; bedplassen.
- De verjaardag niet willen vieren.
- Niet buiten willen spelen.
- Niet alleen een boodschap durven doen.
- Niet meer naar en club willen/durven gaan.
- Bepaalde kleuren kleding niet meer aan willen.
- Thuis prikkelbaar, boos of verdrietig zijn.
- Zelf blessures creëren om niet naar school te hoeven. Etc.

Wat kunnen signalen zijn dat uw kind een pester is?

- Altijd een bijnaam voor een ander kind, nooit bij de eigen naam noemen
- Zogenaamde leuke opmerkingen maken over een klasgenoot
- Een klasgenoot voortdurend ergens de schuld van geven
- Briefjes doorgeven/ sms
- Pesten op social media
- Opmerkingen maken over kleding
- Een ander kind buitensluiten van een activiteit
- Buiten school opwachten, slaan of schoppen
- Op weg naar huis achterna rijden
- Naar het huis van het slachtoffer gaan
- Bezittingen afpakken
- Etc.

Bijlage 9

Advies voor ouders of verzorgers:

De onderstaande adviezen kunnen mogelijk helpen als uw kind gepest wordt.

- Neem het verhaal van uw kind serieus.
- Laat het uw kind weten als u met anderen vertrouwelijk gaat praten om het pesten te stoppen.
- Pesten op school kunt u het best direct met de leerkracht bespreken.
- Praat erover met uw kind of vraag uw kind op te schrijven wat het heeft meegemaakt. Leg daarbij uit dat u zorgvuldig en vertrouwelijk met deze informatie zult omgaan.
- Leg uw kind uit wat mogelijke oorzaken zijn waardoor kinderen pesten.
- Samen praten over pesten kan ook via een boek of een videoband over het onderwerp.
- Vertel dat als volwassenen niets doen, zij niet zien dat er gepest wordt of dat ze niet weten hoe het probleem moet worden opgelost.
- Waarschuw uw kind dat het mogelijk is dat het pesten niet meteen ophoudt als er beter op wordt gelet. De problemen van het kind dat pest zijn soms erg groot en moeilijk op te lossen op korte termijn.
- Houd het onderwerp bespreekbaar, informeer regelmatig hoe het gaat. Ga daarbij zorgvuldig om met de grenzen die uw kind hierin aangeeft.
- Als u van uw kind met niemand over het pesten mag praten, steun dan uw kind, geef achtergrondinformatie en maak duidelijk dat de school het zorgvuldig zal aanpakken. Voordat u dit belooft, is het raadzaam te vragen wat de school doet.
- Beloon uw kind en help het zijn / haar zelfrespect terug te krijgen.
- Houd regelmatig en intensief contact met de leerkracht van uw kind.
- Als het pesten ten koste gaat van het zelfvertrouwen, kan hulp van een deskundige nodig zijn. Dit kan individueel of mogelijk in een sociale vaardigheidstraining. U kunt op school bij de intern begeleider vragen naar de mogelijkheden voor zo'n training.
- Houd het niet stil, maar onderneem actie, door iemand in vertrouwen te nemen.
- U kunt een klacht indienen met betrekking tot de pestsituatie bij de school conform de klachtenregeling van de Boaz-Jachinschool. Klachten over pesten worden met hoge prioriteit behandeld door de school. Mocht u zich niet geholpen voelen na het doorlopen van de klachtenprocedure, dan kunt u zich in laatste instantie wenden tot de Kinderombudsman.
- Pesten kent vele uitingsvormen en gradaties. Sommige uitingen zijn strafbaar, maar ook mishandeling, bedreiging en belaging zijn voorbeelden van strafbare feiten waarin het pesten vorm kan krijgen. Het is belangrijk dat er aangifte wordt gedaan als er sprake is van een strafbaar feit.

De onderstaande adviezen kunnen mogelijk helpen als uw kind anderen pest.

- Neem het probleem serieus.
- Raak niet in paniek: elk kind kan in de verleiding komen te gaan pesten.
- Probeer achter de mogelijke oorzaak en aanleiding van het pesten te komen.
- Praat met uw kind over de mogelijke gevolgen van pesten (voor de gepeste en ook voor de pester zelf).
- Besteed aandacht aan uw kind, door te laten merken dat u veel waarde hecht aan wat voor hem/haar belangrijk is. En door te laten merken dat u het belangrijk vindt dat het zich niet rot voelt.
- Houd de communicatie open, blijf in gesprek met uw kind. Geef adviezen over andere manieren om met elkaar om te gaan.
- Houd regelmatig en intensief contact met de mentor van uw kind.
- Ook zijn er mogelijkheden om uw kind aan een sociale vaardigheidstraining te laten meedoen. U kunt op school bij de intern begeleider, vragen naar de mogelijkheden voor zo'n training.

Bijlage 10

Digitaal pesten voorkomen of stoppen

Wat kun je doen om digitaal pesten te voorkomen?

- Zet voor jezelf de argumenten waarom je op internet wilt op een rijtje. En bespreek, met iemand die je vertrouwt en die er verstand van heeft, hoe je dat op een veilige en verantwoorde manier kunt bereiken.
- Bedenk dat niet alles waar is wat je op het internet tegenkomt.
- Gebruik een apart hotmail-adres om jezelf te registreren op websites. Kies een e-mailadres dat niet je eigen voor- en achternaam volledig weergeeft.
- Gebruik altijd een bijnaam als je chat.
- Als je je vervelend voelt door iets wat je hebt gezien, vertel dat dan aan iemand die je vertrouwt.
- Blijf altijd vriendelijk en eerlijk en scheldt niet (terug).
- Verwijder onbekende mensen uit je contactlijst.
- Ga weg uit de chat als er iets vervelends gebeurt.
- Bel of mail niet zomaar met kinderen die je van internet kent, en spreek niet met ze af zonder dat je ouders dit weten.
- Geef geen persoonlijke informatie aan mensen die je alleen van het chatten kent.
- Wees voorzichtig met het gebruik van je webcam. Gebruik geen webcam bij personen die je niet kent of vertrouwt. Jouw beelden kunnen worden opgeslagen en gebruikt om ze aan andere personen te laten zien.
- Wees zuinig op je wachtwoorden. Zorg dat je je wachtwoorden en inlognamen niet doorgeeft aan anderen of dat ze makkelijk te raden zijn. Zo kunnen anderen niet bij je website of e-mail. Als dit wel gebeurd is, neem dan contact op met de beheerder van de site.

Wat kun je tegen digitaal pesten doen?

- Negeer de pestmails, - sms, -chat. Je kunt het beste niet reageren op haatmailtjes of andere digitale pesterij. Verwijder de e-mail zonder hem te openen. Onderdruk je nieuwsgierigheid! Het negeren is effectief in de beginfase van pesten, dus als de pester nog niet zolang aan het pesten is. Pestkoppen willen vaak aandacht. Als je niet reageert, gaan pesters op zoek naar iemand anders om te pesten. Dat geldt ook voor chatrooms. Als daar vervelende opmerkingen worden gemaakt, stop dan met chatten, verlaat de chatroom.
- Blokkeer de afzender.
- Praat erover. Erover praten met je vrienden, je ouders of een leraar die je vertrouwt is belangrijk. Zeker als het pesten al een tijdje duurt en je je er bedreigd door voelt. Liefst met iemand die veel van computers en internet weet en die niet doorvertelt dat je gepest wordt.
- Bewaar de bewijzen. Als de pesterijen al in een verder gevorderd stadium zijn en er via de sms, chat of mail bedreigingen worden geuit, bewaar deze dan. Hoe vervelend de mailtjes ook zijn, gooi ze niet weg. Maak een printje van de pestmail of sla de berichten op. Het zijn bewijzen die tegen de pester gebruikt kunnen worden. Aan het IP adres van de e-mail kan soms afgeleid worden van welke computer de e-mail verzonden is. Een provider heeft vaak een helpdesk die klachten over nare mail, sms'jes e.d. aan kan nemen. Daar heeft men ook de technische mogelijkheden om na te gaan wie het verstuurt. Bel de helpdesk.

- Je kunt naar een van de contactpersonen op school gaan die speciaal zijn aangesteld om je te helpen bij vormen van ongewenst gedrag. Zij kunnen je vertellen wat je nog meer kunt doen om het vervelende gedrag te stoppen. Zij kunnen je ook helpen als het vervelende gedrag misschien al gestopt is, maar je er nog steeds last van hebt.
- In bepaalde gevallen kun je naar de politie om aangifte te doen. Pesten kan zo hardnekkig zijn dat het pesten 'stalken' wordt genoemd. Dit is strafbaar. Voor meer informatie over aangifte doen: www.pestenislaf.nl. Voel je niet schuldig als er iets vervelends gebeurt. Het is niet jouw schuld.

Geraadpleegde literatuur:

- Dekker, S., & Dullaert, M. (2013) Plan van aanpak tegen pesten. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Deklerck, J. (2011). De Preventiepiramide. Preventie van probleemgedrag in het onderwijs. Den Haag: Acco. Le Fevere de Ten Hove, M., Callens, N., Geysen, T., & Maene, W. (2007). Survivalkit voor leerkrachten. Oplossingsgericht werken op school. Antwerpen-Apel-doorn: Garant. Overveld, K., Van (2014). Groepsplan gedrag in het voortgezet onderwijs. Huizen: Pica. Young, S. (2012). Van pesten naar samenwerken. De supportgroep: oplossingsgerichte aanpak bij pestgedrag in de school. Huizen: Pica.

Meer informatie:

- www.pestweb.nl Website van het APS met informatie, advies en tips over pesten voor kinderen, jongeren, ouders en leerkrachten. www.pesten.net Voor en door slachtoffers, richt zich op Nederland en Vlaanderen.
- www.stopdigitaalpesten.nl Campagne van SIRE (Stichting Ideële Reclame). www.digibewust.nl Een informatieve site van het Ministerie van Economische Zaken, die u als consument of zakelijke gebruiker informeert over het veilig gebruik van internet

Werkbladen

Verslag van gesprek met de leerling

Naam:

Bijeenkomst nr:

Datum:

Inleiding:

Doelen:

Op een schaal afzetten: 1 _____ 10

Succesvol verleden:

(ermee kunnen omgaan)

Gewenste toekomst:

(wondervraag)

Afsluiting:

Doel / Vaardigheden en sterke punten / Meer van wat werkt:

Volgende gesprek: Wat gaat nu beter?

Afsluitend gesprek: Terugslag?

Verslag supportgroep

Datum: 	Leerling die hulp nodig heeft:	
	Supportgroep: 	Suggesties:
.....	Gesprek met leerling: Gesprek met de groep: 	
.....	Gesprek met de leerling: Gesprek met de groep: 	
.....	Gesprek met de leerling: Gesprek met de groep: 	
.....	Gesprek met de leerling: Gesprek met de groep: 	

